

М. В. МІЩЕНКО,
старший викладач кафедри історії та теорії держави і права Чорноморського державного університету імені Петра Могили, здобувач кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗГОДА БАТЬКІВ ТА ДОЗВІЛ ОРГАНІВ ОПІКИ І ПІКЛУВАННЯ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВІ ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВЧИНЕННЯ ПРАВОЧИНІВ МАЛОЛІТНІМИ ТА НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

У статті проаналізовано сутність та роль категорій «згода» та «дозвіл» у механізмі захисту прав малолітніх та неповнолітніх осіб, виокремлені їх ознаки. Авторкою запропоновано зміни до законодавства у цій сфері.

Ключові слова: згода батьків, дозвіл, опіка, малолітні, неповнолітні, правочини.

Постановка проблеми. Аналіз чинного національного законодавства дає підстави стверджувати, що категорії «згода» та «дозвіл» повсякчас зустрічаються у його нормах, присвячених врегулюванню, зокрема, питань реалізації прав неповнолітніх. Однак ні законодавець, ні науковці не дають визначення правової природи вказаних термінів.

Детальний розгляд механізму вчинення окремих правочинів малолітніми та неповнолітніми дозволяє зробити висновки, що згода батьків (а у разі їхньої відсутності – опікунів чи піклувальників) та дозвіл органів опіки та піклування є обов'язковими при укладенні окремих видів правочинів.

Мета цієї статті – детальний розгляд та аналіз правових проблем визначення ролі та місця згоди батьків та дозволу органів опіки та піклування в механізмі захисту прав малолітніх та неповнолітніх осіб. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: 1) дати загальне визначення понять «згода» та «дозвіл»; 2) дослідити основні норми законодавства у цій сфері; 3) проаналізувати основні схожості та відмінності категорій «згода» та «дозвіл»; 4) визначити випадки надання згоди батьків та отримання дозволу органів опіки і піклування.

Об'єктом цього дослідження є система відносин, закріплених на законодавчому рівні, щодо механізму отримання згоди батьків та дозволу органів опіки і піклування при вчиненні правочинів малолітніми та неповнолітніми. Предметом дослідження є безпосередньо правове регулювання надання згоди батьків та дозволу органів опіки і піклування як обов'язкових

правових підстав вчинення правочинів малолітніми та неповнолітніми особами.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти надання згоди батьків на вчинення правочинів неповнолітніми та дозволу органу опіки та піклування на вчинення правочинів за участю неповнолітніх та малолітніх осіб розглядалися такими вченими, як-от: Н. А. Д'ячкова, І. В. Жилінкова, В. І. Крат, Р. А. Майданник, С. Є. Морозова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. А. Яніцька. Особлива увага у працях вказаних науковців акцентується на порядку управління майном дитини, розгляді проблем становлення та функціонування інституту опіки й піклування та його місці в системі охорони майнових прав дитини, а також проблемах правового регулювання окремих майнових прав (зокрема, права на житло). Однак, на жаль, у юридичній літературі розгляду проблеми розмежування понять «згоди» та «дозволу», визначення їх правової сутності не приділено достатньої уваги.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день фактично вже створена досить потужна система захисту та охорони прав та інтересів дитини. До неї, зокрема, входить і низка законодавчого масиву, присвяченого врегулюванню цих питань. Це ЦК України, СК України, закони України: «Про охорону дитинства», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Порядок вчинення нотаріальних дій нотарі-

усами України, Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини тощо.

Наприклад, ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства» регламентує основні права дитини на майно: 1) кожна дитина, в тому числі й усиновлена, має право на одержання в установленому законом порядку в спадщину майна і грошових коштів батьків чи одного з них у разі їх смерті або визнання їх рішенням суду померлими незалежно від місця проживання; 2) дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав, не втрачає права на успадкування їх майна; 3) у разі визнання батьків або одного з них рішенням суду безвісно відсутніми дитина має право на утримання за рахунок їх коштів і майна.

У цій же статті прописаний механізм захисту прав дитини за допомогою органу опіки та піклування. Частина 2 зазначеної статті Закону передбачає, що батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки і піклування, наданого відповідно до закону, укладати договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання.

А згідно з ч. 3 ст. 18 Закону України «Про охорону дитинства» на органи опіки та піклування покладено обов'язок здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла [1].

Статтею 12 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», присвяченого захисту прав та інтересів дітей під час вчинення правочинів щодо житлових приміщень, встановлено такі правила: 1) держава охороняє і захищає права та інтереси дітей під час вчинення правочинів щодо нерухомого майна; 2) неприпустиме зменшення або обмеження прав та інтересів дітей під час вчинення будь-яких правочинів щодо жилих приміщень; 3) органи опіки та піклування здійснюють контроль за дотриманням батьками та особами, які їх замінюють, житлових прав і охоронюваних законом інтересів дітей відповідно до закону; 4) для вчинення будь-яких правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування, що надається відповідно до закону. Посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав та інтересів дітей при на-

данні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, яке належить дітям [2].

Детальний аналіз законодавства у цій сфері дає підстави стверджувати, що основними суб'єктами, покликаними здійснювати реалізацію, охорону та захист прав дитини, є: батьки (або особи, що їх замінюють), нотаріуси, органи опіки та піклування. Причому всі ці суб'єкти реалізують права дитини у тісному взаємозв'язку. Зокрема, окремі види правочинів від імені дитини або на її користь батьки можуть вчиняти тільки за допомогою нотаріуса (при обов'язковому нотаріальному посвідченні правочину) та органу опіки та піклування (у випадку законодавчо закріпленої вимоги щодо надання дозволу цим органом на вчинення окремих правочинів).

Варто відразу ж зауважити, що надання згоди або отримання дозволу на здійснення того чи іншого правочину залежить не тільки від виду правочину, а й віку дитини.

Так, відповідно до норм цивільного та сімейного законодавства особи віком до 18 років мають статус «дитини» та поділяються умовно на дві категорії: 1) малолітні (віком до 14 років) та 2) неповнолітні (від 14 до 18 років). Особи до 18 років не наділені повною дієздатністю, окрім випадків емансипації (статті 31, 32 та 35 ЦК України) [3].

Відсутність у малолітніх та неповнолітніх повної цивільної дієздатності заповнюється у відповідній частині дієздатністю батьків. Батьки зобов'язані вислухати думку дитини щодо способів правління її майном. Питання управління майном батьки повинні вирішувати спільно, а спори між батьками вирішуються органами опіки та піклування або судом.

Слід зауважити, що до внесення змін у ст. 177 Сімейного кодексу України (2 червня 2005 р.) повноваження батьків щодо розпорядження майном малолітніх дітей не передбачали отримання згоди органів опіки та піклування на укладення договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, щодо майна малолітніх дітей. Це ж саме стосується і неповнолітніх дітей (ч. 3 ст. 177 СК України) [4].

Повну дієздатність згідно з положеннями ст. 34 ЦК України має фізична особа, що досягла 18-річного віку [3]. Часткову цивільну дієздатність мають фізичні особи, які не досягли чотирнадцяти років (малолітні). Обсяг часткової дієздатності визначено ст. 31 ЦК України, якою регламентовано, що фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (малолітня особа), має право: 1) самостійно вчиняти дрібні побутові правочини та 2) здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої

діяльності, що охороняються законом. Окрім часткової дієздатності фізичних осіб, законодавство нашої держави передбачає також такий вид дієздатності, як неповна цивільна дієздатність, яка виникає у фізичних осіб у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Окрім правочинів, передбачених для малолітніх осіб, неповнолітні особи також згідно зі ст. 32 ЦК України мають право: 1) самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; 2) самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; 3) бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи; 4) самостійно укласти договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунок). Варто зауважити, що перелік правочинів не є закритим, оскільки за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників неповнолітній може вчиняти й інші правочини.

Тому з метою найбільш повної реалізації їх прав (зокрема, й майнових) управління майном дитини здійснюють батьки або особи, які їх замінюють. Таке управління здійснюється з метою захисту інтересів дитини і у разі порушення її прав батьки або особи, що їх замінюють, несуть відповідальність за свої дії (ч. 8 ст. 177 СК України) [4].

Однією з форм реалізації прав дитини є вчинення правочинів від її імені або на її користь батьками. У цьому контексті І. В. Жилінкова цілком вірно зазначила, що правочини такого роду можуть бути поділені на такі види: 1) правочини, які батьки можуть вчиняти вільно (без дозволу органів опіки та піклування); 2) правочини, які батьки мають право вчиняти з дозволу органу опіки та піклування (це ті, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню або/та державній реєстрації); 3) правочини, які батьки вчиняти не мають права (здійснювати дарування від імені дитини, зобов'язуватися від її імені) [5, с. 63].

При цьому ч. 2 ст. 32 ЦК України регламентовано, що неповнолітня особа вчиняє й інші правочини за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників. Для вчинення неповнолітнім правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна необхідна наявність нотаріально посвідченої згоди батьків (або осіб, що їх замінюють), а також дозвіл органу опіки та піклування. Для розпорядження неповнолітньою особою грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами на її ім'я у фінансову установу,

необхідна *згода* (виділено нами. – М. Міщенко) органу опіки та піклування та батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

Виникає правомірне запитання: чому на правочини з транспортними засобами необхідний дозвіл органу опіки та піклування, а для розпорядження грошовими коштами на рахунок – згода цього органу і чим ці дві категорії відрізняються?

Вважаємо за необхідне порівняти категорії «згода» та «дозвіл» та виявити їх тотожності та відмінності.

Так, відповідно до вимог законодавства на окремі види правочинів надається згода батьків або осіб, що їх замінюють.

Вивчення суто мовних питань відмінностей згоди та дозволу не дали свого результату, оскільки більшість тлумачних словників визначають згоду як позитивну відповідь, дозвіл чого-небудь, а дозвіл – як згоду, що надає право на здійснення чого-небудь [див., напр., 6]. Тобто фактично згода – це є дозвіл, а дозвіл трактується як згода.

Якщо розглядати ці два терміни не лише як категорії цивільного та сімейного права, то можна помітити, що згоду надають, як правило, фізичні особи, а дозвіл – юридичні особи публічного права. Тобто згода означає погодження волі того, хто її виявив, або ж незаперечення проти яких-небудь дій (у нашому випадку – вчинення правочину неповнолітнім), а дозвіл дає право вчиняти певний правочин (чи інші юридичні дії).

Варто зауважити також, що детальний аналіз чинного національного законодавства дає підстави стверджувати, що згода надається батьками або особами, що їх замінюють, лише неповнолітнім особам, які здійснюють управління своїм майном самостійно, а на окремі види договорів повинні отримати письмову згоду батьків або осіб, що їх замінюють. Що стосується малолітніх, то вони від їх імені правочини, окрім дрібних побутових (у переважній більшості випадків), вчиняються батьками або особами, що їх замінюють. І для того, щоб захистити інтереси дитини при вчиненні таких правочинів, був розроблений механізм надання дозволу органами опіки та піклування.

Висновки. На сучасному етапі досить багато вже зроблено для оптимізації системи захисту і, здавалося б, більше й неможливо. Однак законодавство «крокує» в ногу з розвитком суспільних відносин, і сьогодні юридичне значення розмежування цих термінів має, на нашу думку, велике практичне значення, оскільки плутанина між ними може призвести до суттєвого порушення прав дітей. Саме тому пропо-

нуємо внести відповідні зміни до законодавства України та розмежувати ці терміни. Зокрема, щодо тих випадків, коли необхідний контроль з боку органів опіки та піклування при вчиненні правочинів за участю або на користь малолітніх чи неповнолітніх осіб, необхідно вживати термін «дозвіл». Вважаємо доцільним внести зміни, наприклад, до ч. 3 ст. 32 ЦК України та викласти її у такій редакції: «Неповно-

літня особа може розпоряджатися грошовими коштами, що внесені повністю або частково іншими особами у фінансову установу на її ім'я, за наявності згоди батьків (усиновлювачів) або піклувальника та дозволу органу опіки та піклування».

Також необхідно переглянути формулювання цих термінів у всіх інших нормативно-правових актах цієї сфери та привести їх до «єдиного знаменника».

ЛІТЕРАТУРА

1. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 №2402 // Відом. Верхов. Ради України. – 2001. – №30. – Ст. 42.
2. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей : Закон України від 02.06.2005 №2623 // Відом. Верхов. Ради України. – 2005. – №26. – Ст. 354.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435 // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – №40–44. – Ст. 356.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 №2947 // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – №21–22. – Ст. 135.
5. Жилінкова І. Науково-правовий висновок щодо співвідношення понять «Управління майном дитини» за СК України та «розпорядження майном» за ЦК України // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2007. – №6. – С. 62–66.
6. Публічний електронний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrlit.org/slovnuk>.

REFERENCES

1. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 No. 2402 (Child Protection: Law of Ukraine of 26.04.2001 №2402), *Vidom. Verkh. Rady Ukrainy*, 2001, No. 30. St. 42.
2. Pro osnovy sotsialnoho zakhystu bezdomnykh osib i bezprytulnykh ditei: Zakon Ukrainy vid 02.06.2005 No. 2623 (About Basis Of Social Protection Homeless People and Street Children: Law of Ukraine of 02.06.2005 №2623), *Vidom. Verkh. Rady Ukrainy*, 2005, No. 26, St. 354.
3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 No. 435 (Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 №435), *Vidom. Verkh. Rady Ukrainy*, 2003, No. 40–44, St. 356.
4. Simeinyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 10.01.2002 No. 2947 (The Family Code of Ukraine: Law of Ukraine from 10.01.2002 №2947), *Vidom. Verkh. Rady Ukrainy*, 2002, No. 21–22, St.135.
5. Zhylinkova I. Naukovo-pravovyi vysnovok shchodo spivvidnoshennia poniat «Upravlinnia mainom dytyny» za SK Ukrainy ta «rozporiadzhennia mainom» za TsK Ukrainy (Scientific Conclusion About Relationship Between the Concepts «Management of the Child's Property» for the UK and Ukraine «Disposition of Property» by the Central Committee of Ukraine), *Mala entsyklopediia notariusa*, 2007, No. 6, P. 62–66.
6. *Publichnyi elektronnyi slovnyk ukraïnskoi movy* (Public Electronic Dictionary Ukrainian language) [Elektronnyi resurs], Rezhym dostupu : <http://ukrlit.org/slovnuk>.

М. В. МИЩЕНКО

старший преподаватель кафедры истории и теории государства и права Черноморского государственного университета имени Петра Могилы, соискатель кафедры гражданского права № 2 Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

СОГЛАСИЕ РОДИТЕЛЕЙ И РАЗРЕШЕНИЕ ОРГАНОВ ОПЕКИ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА КАК ОБЯЗАТЕЛЬНЫЕ ПРАВОВЫЕ ОСНОВАНИЯ СОВЕРШЕНИЯ СДЕЛОК МАЛОЛЕТНИМИ И НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ ЛИЦАМИ

В статье проанализированы сущность и роль категорий «согласие» и «разрешение» в механизме защиты прав малолетних и несовершеннолетних лиц, выделены их признаки. Автором предложены изменения в законодательство в этой сфере.

Ключевые слова: согласие родителей, разрешение, опека, малолетние, несовершеннолетние, сделки.

M. V. MISHCHENKO

Senior Lecturer of Department of History and Theory of State and Law of Petro Mohyla (Chornomorskyi) Black Sea State University, Applicant of the Department of Civil Law №2 of Yaroslav Mudryi National Law University

**CONSENT OF PARENTS AND PERMISSION OF ORGANS
OF GUARDIANSHIP AND CARING AS OBLIGATORY LEGAL GROUNDS
OF FEASANCE OF LEGAL TRANSACTIONS BY VERY YOUNG AND MINOR PERSONS**

Problem setting. The article is sanctified to consideration and analysis of legal problems of decision of role and place of consent of parents and permission of organs of guardianship and caring in the mechanism of protection of rights for very young and minor persons.

Analysis of resent researches and publications. The following scientists were engaged in research of the specified question: N. A. D'yachkova, I. V. Zhilinkova, V. I. Krat, R. A. Maydanik, S. E. Morozova, I. V. Spasibo-Fatieieva, I. A. Yanicka.

Target of research. The purpose of this article is a detailed review and analysis of legal issues determine the role and place of parental consent and the permission of bodies of guardianship and guardianship in the mechanism of protection of the rights of minors and juveniles.

Article's main body. Absence in very young and minor complete civil capability filled in the proper part the capability of parents. Parents must decide the question of property management jointly, and spores between parents decide the organs of guardianship and anxiety or cramps.

Detailed analysis of the legislation in this area gives reason to believe that the main subjects designed to implement, protect and defend the rights of the child are: parents (or persons replacing them), notaries, bodies of guardianship and guardianship. What all these actors implement the rights of the child in a close relationship. In particular, certain types of transactions on behalf of a child or her parents can make only with the help of a notary (subject to the notarial certificate of the transaction) and the Department of custody and guardianship (in the case of legislated requirements of the permit that authority to some individual transactions).

Conclusions and prospects for the development. The modern state of the system of defence of rights for a child needs subsequent improvement. an important role in his becoming is played by timely legislative changes, and also clear interpretation of basic terms.

Key words: the consent of parents, permission, guardianship, is very young, minor, legal transactions.